

Eläinten terveyden valvonta 2020

995/00.01.02.00.01/2021

Ruokaviraston raportti
Hyväksymispäivä 6.5.2021

Eläinten terveyden ja lääkitsemisen yksikkö

Hyväksyjä	Sirpa Kiviruusu
Esittelijä	Miia Kauremaa
Lisätietoja	Miia Kauremaa

Sisällysluettelo

1	ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAUVUUDEN TOTEUTUMISESTA.....	4
2	VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN	5
2.1	<i>Kansallinen eläintautien valvontajärjestelmä</i>	5
2.2	<i>Vuosittaiset eläintautien seuranta- ja valvontaohjelmat</i>	7
2.3	<i>Eläinrokotteiden laadunvalvonta.....</i>	15
2.4	<i>Laboratoriot</i>	15
3	TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS.....	15
3.1	<i>Todetut puutteet ja niiden yleisyys.....</i>	16
3.2	<i>Puutteiden analyysi.....</i>	16
4	AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE	17
5	ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET	17
5.1	<i>Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen</i>	17
5.2	<i>Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen</i>	18
5.3	<i>Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet</i>	19
6	VALVONNAN RESURSSIT.....	19
7	MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN VALVONTAAN.....	19

1 ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA

COVID-19 -pandemia ja resurssit huomioiden, eläintautivalvonnan strategisten tavoitteiden voidaan katsoa toteutuneen hyvin vuonna 2020. Suomalaisten koti- ja tuotantoeläinten terveyden korkea taso säilyi, eikä myönnettyjä tautivapauksia menetetty. Suomi pysyi vapaana helposti leviävistä ja vaarallisista eläintaudeista (kotieläimillä ja luonnonvaraisilla eläimillä) sekä strategisesti tärkeistä naudan tarttuvasta leukoosista, IBR- ja BVD-tartunnoista, sikojen PRRS-taudista ja *Echinococcus multilocularis* -loisesta. Vuonna 2020 Suomi haki virallista tautivapauden statusta rabieksen, sinikielitaudin ja BVD:n osalta. Rabieksen ja sinikielitaudin osalta virallinen tautivapaus saavutettiin, BVD:n kohdalla tautivapaus pyritään osoittamaan lähivuosien tehostetulla näytteenotolla.

Koronapandemia aiheutti monia haasteita vuoden 2020 toiminnalle. Varautuminen turkiseläintilojen ja lemmikkien koronatartuntaan sekä turkiseläinten koronaseurannan käynnistäminen vaikuttivat resurssien suuntaamiseen merkittävästi. Pandemia vaikutti myös sektorin valvontojen toteutumiseen, sillä pääsääntöisesti vain välttämättömät ja kiireelliset tarkastuskäynnit toteutettiin. Sellaisia tarkastuskäyntejä voitiin toteuttaa, joissa riski koronatartunnan leviämiseen arvioitiin olevan pieni tai riski voitiin hallita esimerkiksi suojarusteita käyttämällä. Etätarkastuksia tehtiin, silloin kun ne olivat mahdollisia ja tarkoituksenmukaisia. Korona vaikutti eniten lintuinfluenssan ja Newcastlel taudin seurannan pitopaikoissa tehtävään näytteenottoon sekä pienten märehäntijöiden vapaaehtoisen MV/CAE -terveysvalvonnan tarkastus- ja näytteenotokäynteihin, sillä näytteenoton aikana ei ole mahdollista pitää ihmisten välille ohjeistettua turvaväliä. Koronapandemiasta johtuva etätöihin siirtyminen sujui toimistotöiden osalta pääsääntöisesti hyvin, ja toiminta pystyttiin nopeasti sopeuttamaan uusiin toimintamalleihin. Kokoukset, koulutukset ja valmiusharjoitukset toteutettiin yllättävänkin sujuvasti etäyhteyksin. Myös uusia toimintamalleja, kuten koulutusten tallentaminen, otettiin käyttöön.

Uusia salmonellatapaauksia todettiin 26 tuotantoeläintilalla, parin kiireisemmän vuoden jälkeen palattiin lähes aiemmalle tasolle. Edellisinä vuosina uusia tuotantoeläintilojen salmonellatapaauksia havaittiin vuonna 2019 yhteensä 46, 2018 yhteensä 36 ja vuonna 2017 yhteensä 19. Salmonellaepäilytapauksen viranomaisnäytteenotto tehdään valtion varoin, samoin kuin taudin leviämisen estämiseksi annetun päätöksen kumoamiseen tähtäävä näytteenotto tilan saneeraustoimien jälkeen. Tarvittavista saneeraustoimista vastaa toimija. Salmonellan esiintyvyys tuotantoeläimissä säilyi tavoitteessa, alle 1 % tasolla. Parina edellisenä vuonna tuotantoeläintiloilla todettujen salmonellatapausten määrän lisääntymisen takia vuoden 2020 Ruokaviraston sisäisenä tulostavoitteena oli toimenpiteitä taudin torjunnan tehostamiseksi. Koronaepidemia vaikutti suunnitelmiin siten, että hanke turkiseläinten salmonellariskin selvittämiseksi jouduttiin suunnitellussa muodossaan keskeyttämään ja siirtämään tulevaisuuteen. Selvityksiä salmonellatartunnan alkuperästä ja levinneisyydestä tehostettiin uusien epidemiologisen selvityksen lomakkeiden avulla.

Afrikkalaisen sikaruton (*African Swine Fever*, ASF) leviäminen maailmalla ylläpitää taudin uhkaa suomalaiselle sianlihantuotannolle ja vaatii jatkuvia tautivalvonnan ja torjuntatoimenpiteiden tehostamistoimia. ASF:n tehostettu vastustus jatkui vuonna 2020. Koronapandemian seurauksena matkustus väheni ja luonnossa liikkuminen kotimaassa lisääntyi. Tiedottamista suunnattiin siksi luonnossa liikkuville henkilöille teemoilla ”ei eväitä villisioille” ja ”ilmoita kuolleista villisioista”. Vuoden 2020 EHO -painopisteenä oli afrikkalaisen sikaruton valmiusharjoituskokonaisuus ”Potsi 2020”, joka koostui kahdeksasta koulutustilaisuudesta ja harjoituksesta, jotka Ruokavirasto järjesti yhdessä aluehallintovirastojen kanssa. Harjoituskokonaisuus toteutettiin COVID-19-epidemiasta johtuen etäyhteyksillä. Harjoituksissa testattiin viranomaisten ja eräiden sidosryhmien toimintavalmiutta tilanteissa, joissa luonnonvaraisessa villisiassa olisi todettu afrikkalainen sikarutto ja havaitun taudinpurkauksen ympärille

olisi perustettu rajoitusvyöhyke. Harjoituksissa keskityttiin eläintautiviranomaisten ja elinkeinon viestintään sekä viranomaisten ja eri sidosryhmien toimintaan taudinpurkauksen torjunnassa. Tavoitteena oli parantaa eri tahojen yhteistoimintaa ja kehittää varautumista afrikkalaiseen sikaruttoon koko maassa. Harjoitusten loppuraportit on julkaistu Ruokaviraston internetsivuilla.

Talvella 2017 – 2018 kuudesta lohikalojen pitopaikasta löydetyn ja viranomaistoimin hävitettyn IHN-kalataudin (*Infectious Haematopoietic Necrosis*) seurantaohjelmaa jatkettiin vuonna 2020. Seurantaohjelman tarkoitus on palauttaa kyseisille alueille ja siten koko maahan IHN-taudista vapaa asema. Uusia tartuntoja ei löydetty. Ahvenanmaalla VHS-taudin hävittämisohjelma eteni ja myös Ahvenanmaan ja siten koko Suomen taudista vapaaseen asemaan tähtäävä kaksivuotinen seurantaohjelma päästiin aloittamaan vuonna 2020. Yhdessä lampaiden pitopaikassa todettiin epätyypillistä scrapieta, joka on luokiteltu valvottavaksi eläintaudiksi.

Viranomaisten välisen yhteistyön arvioitiin toimivan hyvin. Ruokavirasto teki tiivistä yhteistyötä aluehallintovirastojen, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen, Tullin, Luonnonvarakeskuksen (LUKE) ja Suomen Riistakeskuksen, riistanhoitoyhdistysten ja paliskuntien kanssa tärkeimpien eläintautien ja zoonoosien uhkien torjumiseksi.

Seurannan riskiperusteisuuden kiinnitettiin edelleen huomiota ja suunnitelmallisuutta pyrittiin kehittämään valvonnan ja tutkimuksen asiantuntijoiden yhteistyöllä. Valvontaa ja toimenpiteitä kohdistettiin tehostetusti erityisesti turkiseläinten SARS-CoV-2- tartunnan, afrikkalaisen sikaruton, IHN:n, CWD:n sekä raivotaudin torjuntaan.

2 VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN

2.1 Kansallinen eläintautien valvontajärjestelmä

Eläintautivalvontaa tehdään aina eläinlääkärin asiakaskäynnin yhteydessä. Jokainen eläinlääkäri on eläintautilain nojalla velvollinen ilmoittamaan kunnaneläinlääkärille tai aluehallintovirastolle tiettyjen eläintautien epäilystä tai esiintymisestä alueellaan joko välittömästi tai kuukausittain. Kuukausi-ilmoitusten toimittaminen toteutumisessa on kuitenkin puutteita, ja aluehallintovirastot huomauttivat useita eläinlääkäreitä ilmoitusten puuttumisesta. Myös eläimistä vastaava toimija tai muu henkilö, joka osallistuu esimerkiksi eläinten kuljetukseen tai teurastukseen, on velvollinen ilmoittamaan virkaeläinlääkärille eläintautiepäilyä eläintautilain 14 § mukaisesti. Lisäksi tiettyjen eläintautien osalta toteutetaan vuosittaisia taudin esiintymisen seuranta- tai valvontaohjelmia.

Lakisääteisesti vastustettavien eläintautien epäilytapauksissa valvontaviranomaisen on viivytyksettä tutkittava eläin ja otettava siitä tarvittavat näytteet. Aluehallintoviraston tulee eläintautilain mukaan tehdä päätös siitä, onko kyseessä virallinen eläintautiepäily, jolloin pitopaikalle voidaan antaa hallintopäätös toimenpiteistä taudin leviämisen estämiseksi. Näytteitä voidaan ottaa myös eläintaudin poissulkemiseksi ilman virallista eläintautiepäilyä. Joissakin tapauksissa voidaan toisaalta todeta eläintauti suoraan laboratoriotutkimuksin, ilman edeltävää epäilyvaihetta. Aluehallintovirastot kirjasiivat ELITE -tietojärjestelmään 25 virallisen eläintautiepäilyn ja todetun eläintaudin leviämisen estämiseksi tehtyä päätöstä. Ruokaviraston kokonaisen tietojen mukaan seitsemässä tapauksessa tautia ei lopullisten tutkimustulosten perusteella todettu ja rajoitukset purettiin tulosten valmistumisen jälkeen.

Ruokaviraston Eläinten terveys ja lääkitseminen -yksikköön ilmoitettujen, lakisääteisesti vastustettavien eläintautien tautiepäilyilmoitusten ja tautitapausten (ei salmonella) lukumäärä on esitetty taulukossa 1. Ilmoituksia tehtiin 213 (163 ilmoitusta vuonna 2019, 179 ilmoitusta

vuonna 2018), ilmoituksista suurin osa koski lepakkorabiasta (68 ilmoitusta), muutamassa ilmoituksessa oli useampi eläin samassa ilmoituksessa. Tuotantoeläimiä koskevia eläintautiepäilyjä raportoitiin 87 pitopaikassa. Taulukossa on eritelty eläinten oireisiin perustuneet epäilyt (kliiniset epäilyt) ja laboratorion ensimmäisissä tutkimustuloksissa syntyneet epäilyt. Useimmissa tapauksissa eläintaudin esiintyminen voitiin sulkea pois oireilevista tai epäilyksen-alaisista eläimistä otettujen näytteiden laboratoriotutkimuksilla. Tuotantoeläinten pitopaikoissa todetut salmonellatapaukset on esitetty erikseen taulukossa 2.

Taulukko 1. Lakisääteisesti vastustettavien ja uusien vakavien eläintautien epäilyjen ja todettujen tapausten lukumäärä, muut kuin salmonella ja mehiläisten esikotelomätä.

Eläinlaji	Epäilyt ja todetut tapaukset	Kliinisiin oireisiin perustuva epäily	Laboratoriotulokseen perustuva epäily	Päätökset taudin leviämisen estämiseksi / virallinen eläintautiepäily	Epäilty eläintauti*	Todettu vastustettava eläintauti
Naudat	31	16	15	1	Pernarutto, rabies, leukoosi, brussella, BVD, BSE	ei
Siat	12	5	7	2	ASF / CSF, PRRS, brussella	ei
Hevoset	1	0	1	1	Räkätauti	ei
Lampaat ja vuohet	6	1	5	0	Scrapie, rabies	Epätyypillinen scrapie (1)
Kalat	1	1	0	0	IHN	ei
Siipikarja ja tarhatut linnut	36	30	6	4	AI, ND, <i>M. gallisepticum</i> , APV	<i>M. gallisepticum</i> (1)
Lemmikit	13	13	0	1	Rabies	ei
Turkiseläimet	1	0	0	0	SARS-CoV2	ei
Muut (villisiika, lepakko, hirvi, poro, luonnonvaraiset linnut)	112	110	2	0	AI, ASF/CSF, rabies, AD, CWD/hirvieläinten TSE	Hirvieläinten TSE (1)
Yhteensä	213	176	36	9		3

BVD = Naudan virusripuli (bovine viral diarrhoea)
 BSE = hullun lehmän tauti (bovine spongiform encephalopathy)
 CSF = klassinen sikarutto
 ASF = afrikkalainen sikarutto
 PRRS = porcine reproductive and respiratory syndrome
 AD = Aujeszky'n tauti
 AI = lintuinfluenssa
 ND = Newcastlen tauti

APV = siipikarjan pneumovirustartunta
 CWD = hirvieläinten näivetystauti (chronic wasting disease)

Aluehallintovirastot toimittavat koosteen eläinlääkäreiltä saamistaan ilmoitettavia eläintauteja koskevista raporteista Ruokavirastoon kuukausittain. Nautojen virusripulia raportoitiin edelleen runsaasti, 35 pitopaikassa, vuonna 2019 vastaava luku oli 67. Virusripulin aiheuttaa nautojen koronavirus (*Bovine Corona Virus*). *Mycoplasma bovis* –tartuntoja nautoilla raportoitiin todetun 29 pitopaikassa (vuonna 2019 raportoitiin tautia 35 pitopaikassa, edellisenä vuonna 36 pitopaikassa). Uusia *Mycoplasma bovis* -tartuntoja todettiin 6 lypsykarjatilalla vuoden 2020 aikana, mikä on edellisvuotta vähemmän, sillä vuonna 2019 uusia tartuntoja todettiin 17. Kaikkiaan tartuntoja on todettu reilussa 300 pitopaikassa vuodesta 2012 lähtien. Lähes kaikissa lypsykarjoissa tartunta ilmeni utaretulehduksena ja todettiin siis ensimmäisen kerran maitonäytteestä. Lihanautakasvattamoiden *M. bovis* -tartunnat todettiin hengitystietulehdusnäytteistä.

Lampaiden ja vuohien orf-tartuntoja on parina viime vuonna raportoitu todetun edellisiä vuosia vähemmän; tautia raportoitiin vuonna 2020 yhdeksässä ja 2019 kuudessa pitopaikassa, vastaavasti 2018 32 pitopaikassa ja 2017 41 pitopaikassa).

Mycoplasma synoviae -tartuntoja raportoitiin todetun aiempaa enemmän, 12 pitopaikassa (vuonna 2019 vastaava luku oli kolme). Ruokavirastossa tehdään mykoplasmaparastusta-ainetutkimuksia mm. terveydenseurantatutkimuksena tai muutoin omistajan pyynnöstä. Harrastesii-pikarjassa todettiin joko vasta-aine- tai PCR-tutkimuksella *M. gallisepticum*-tartunta kahdessa pitopaikassa ja *M. synoviae*-tartunta 16 pitopaikassa.

Hevosten pääntautitapauksien määrä oli jälleen korkeampi, tautia raportoitiin todetun 26 tallilla. Vuonna 2019 tautia raportoitiin 12 tallilla, kun edellisenä vuonna tartuntaa raportoitiin 21 tallilla, vuonna 2017 13 ja vuonna 2016 kahdeksalla tallilla.

Muiden tauti-ilmoitusten osalta pysyttiin normaalissa vaihteluvälissä. Ruokavirasto laatii eläintautitilanteesta vuosittaisen Eläntaudit Suomessa –raportin, jossa Suomen eläintautitilanne on kuvattu tätä raporttia yksityiskohtaisemmin. Ilmoitettavien eläntautien esiintymiseen ei liity lakisääteisiä viranomaistoimia pitopaikassa, ellei kyseessä ole ammattimaista eläinten myyntiä, näytteille asettamista tai harrastustoimintaa harjoittava eläinten pitopaikka, jossa on todettu zoonoosi

2.2 Vuosittaiset eläntautien seuranta- ja valvontaohjelmat

Eläntautien seuranta- ja valvontaohjelmia toteutetaan lainsäädäntöön perustuen ja Ruokaviraston vuosittain laatiman erillisen seurantasuunnitelman mukaisesti. Useiden tautien osalta seuranta perustuu EU-lainsäädäntöön joko niin, että ohjelmaa toteutetaan koko EU:n alueella (esimerkiksi lintuinfluenssaseuranta), tai Suomelle myönnetyn erityisaseman, kuten tautivapauden säilyttämiseksi (esimerkiksi nautojen bruselloosi tai sikojen TGE) tai palauttamiseksi (esimerkiksi kalojen VHS- ja IHN- seurantaohjelmat). Lisäksi passiivista eläintautitilanteen seurantaan tehdään tilakäynneillä ja kuolinsyyn selvitykseen tai muusta syystä Ruokavirastoon lähetettyjen näytteiden tutkimuksilla.

Osa näytteistä pyydetään teurastamoilta, joissa näytteenotosta vastaa viime kädessä Ruokaviraston tarkastuseläinlääkäri, ja osa pyydetään tankkimaitonäytteinä meijereiltä. Silloin kun näytteenotto edellyttää tilakäyntiä, kunnaneläinlääkäri käy ottamassa näytteet. Tällöin aluehallintovirasto (lääkineläinlääkäri) ohjaa ja valvoo näytteenoton toteutumista kokonaisuutena, ja ohjaa tarvittaessa näytteenoton muuhun pitopaikkaan tai määrää toisen kunnaneläinlääkäriin suorittamaan näytteenoton. Seurantanäytteitä kerätään myös luonnonvaraisista eläimistä, tällöin metsästäjät ja kalastajat ovat tärkeässä roolissa näytteiden lähettämässä.

Eläintautiseurannan tulokset julkaistaan vuosittain Eläintaudit Suomessa – vuosiraportissa. Eläintautiseurannan tavoitteet ovat täyttyneet kokonaisuutena hyvin, mukaan lukien eläintautien varhainen havaitseminen ja tautivapauksien säilyttäminen ja osoittaminen.

Salmonellavalvonta

Pakollisen salmonellavalvonnan piiriin kuuluvat nautaeläimiä sperman keräysasemalle toimittavat pitopaikat, raakamaitoa tuottavat nautojen pitopaikat, myytäväksi tai luovutettavaksi tarkoitettuja uudistuseläimiä tuottavat sikojen pitopaikat, sekä broilereiden, kanojen ja kalkkunoiden kaikki tuotantoketjun vaiheet. Tavoitteena on pitää salmonellan esiintyvyys alle 1 prosentissa ja tässä tavoitteessa pysyttiin.

Uusia nautatilojen salmonellatapauksia todettiin vuonna 2020 17 kpl, mikä on vähemmän kuin kahtena edellisenä vuotena (28 nautatilaa vuonna 2018 ja 24 nautatilaa vuonna 2019), mutta edelleen hieman enemmän kuin aikavälillä 2010-2017 on keskimäärin vuosittain havaittu. Vuoden 2020 tapauksista 12 oli lypsykarjatiloja ja viisi emolehmäkarjaa. Nautatiloilla todettiin kahdeksan eri salmonellan serotyyppiä. *Salmonella* Typhimurium todettiin kymmenellä tilalla, näistä yhdellä todettiin myös *S. Enteritidis* -kanta. Myös kahdella muulla nautatilalla todettiin salmonellan kahta eri serotyyppiä, näistä toisella *S. Enteritidis* sekä *S. Infantis* ja toisella *S. Infantis* sekä *S. Kedougou*. Kahdella tilalla todettiin *S. Konstanz*, lisäksi *Salmonella enterica* ssp. *diarizonae* (*S. ssp. IIIb*), *S. Bispebjerg* ja *S. Nuorikkala* todettiin kukin yhdellä tilalla. Nautatilojen salmonellatartunnat todettiin pääsääntöisesti eläintenpitäjien teettämässä omavalvontatutkimuksissa, esimerkiksi eläinten myyntiä varten otetuissa näytteissä. Kolmen tilan tartunnat todettiin kliinisten oireiden vuoksi lähetetyistä ulostenäytteistä. Yhden tilan tartunta todettiin salmonellaepäilyn perusteella (kontaktitilat), ja yhden tilan tartunta ilmeni obduktioon lähetetyn vasikan bakteriologisessa viljelyssä. Lisäksi yhden tilan tartunta todettiin teurastamon imusolmukelöydöksen vuoksi tehdystä viranomaisen näytteenotossa. Teurastamon imusolmukelöydöksiä oli vuoden aikana yksi.

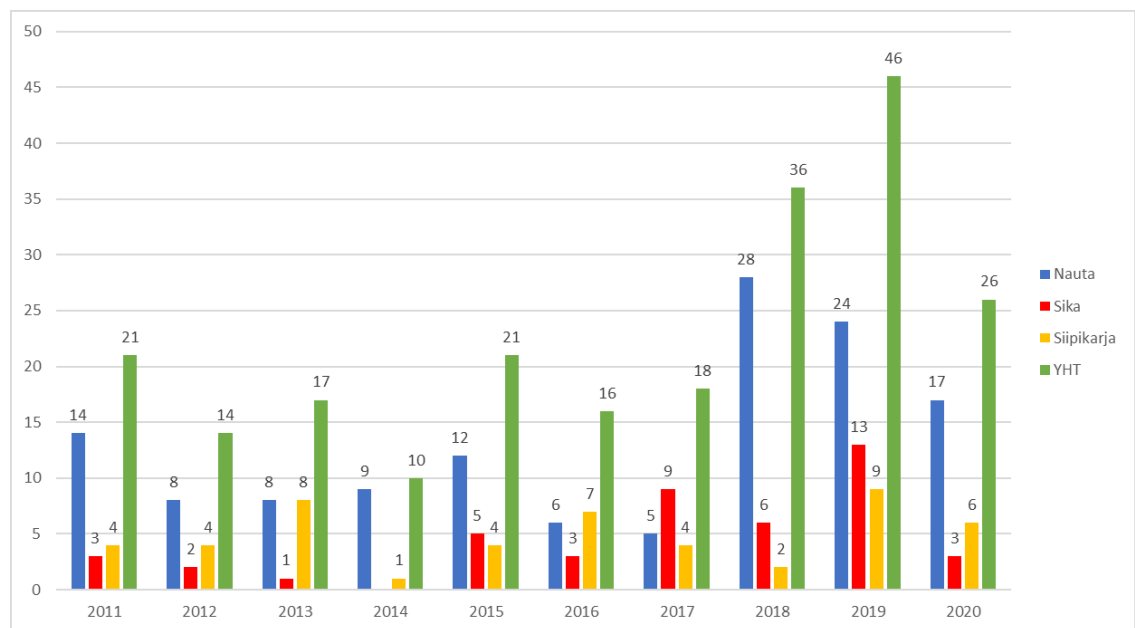
Sikatiloilla todettiin vuoden 2020 aikana selvästi vähemmän uusia salmonellatartuntoja (kolme kpl) kuin edellisenä vuonna (13 kpl), ja tartunnat edustivat kolmea eri salmonellan serotyyppiä. *Salmonella* Derby todettiin yhdessä sikalassa, tartunta havaittiin epäilyyn perustuvassa näytteenotossa (kontakti toiseen *S. Derby* tilaan). Yhdestä sikalasta paljastui *S. Typhimurium* -tartuta, sekä obduktioon lähetettyjen porsaiden näytteistä että tilalta otetuista näytteistä. Lisäksi yhdessä sikalassa todettiin *S. Montevideo*, teurastamalla tehdyn imusolmukelöydöksen jälkeen toteutetussa viranomaisen näytteenotossa. Vuoden aikana todettiin teurastamalla otetuissa imusolmukenäytteissä myös *S. Derby* sekä *S. Enteritidis*, mutta kyseisiltä tiloilta otetuista näytteistä kantaa ei löytynyt. Lisäksi *S. Derby* todettiin myös toisesta teurastamalla otetusta imusolmukenäytteestä, mutta tilanäytteiden ottaminen toteutettiin vasta vuoden 2021 alussa, ja tilalta löydettiin samaa kantaa.

Salmonellaa todettiin kuudessa siipikarjan pitopaikassa (yhdeksässä pitopaikassa 2019). Munintakanoissa salmonellaa todettiin yhdessä munivassa parvessa (*S. Enteritidis*), yhdessä kasvatusparvessa (*S. Typhimurium*), yhdessä hautomossa (*S. Typhimurium*) sekä kahdessa pienimuotoisen toiminnan pitopaikassa (toisessa *S. Typhimurium* ja toisessa *S. ssp. IIIb* (= *diarizonae*)). Tuotantopolven broilereissa salmonellaa todettiin yhdessä pitopaikassa (*S. Infantis*). Kalkkunoissa salmonellaa ei todettu vuonna 2020.

Uusia salmonellatapauksia todettiin vuonna 2020 yhteensä 26 tuotantoeläintilalla, lukumäärä on kahta edeltävää vuotta pienempi ja lähempänä aiempien vuosien lukumäärää. Edellisinä vuosina uusia tuotantoeläintilojen salmonellatapauksia havaittiin vuonna 2019 yhteensä 46, 2018 yhteensä 36, vuonna 2017 yhteensä 19 ja vuonna 2016 yhteensä 16. Salmonellaepäilytapauksien viranomaisnäytteenotto tehdään valtion varoin, samoin kuin taudin leviämisen estämiseksi annetun päätöksen kumoamiseen tähtäävä näytteenotto tilan saneeraustoimien jälkeen. Tarvittavista saneeraustoimista vastaa toimija.

Taulukko 2. Lakisääteisesti vastustettavat salmonellatapaukset tuotantoeläinten pitopaikoissa

Eläinlaji	Todettu, kpl (suluissa edellisenä vuonna todetut)	Serotyyppi
Nauta	17 (24)	<i>Salmonella</i> Typhimurium (10 tilaa), <i>S. Enteritidis</i> (2 tilaa), <i>S. Infantis</i> (2 tilaa), <i>S. Konstanz</i> (2 tilaa), <i>Salmonella enterica</i> ssp. <i>diarizonae</i> (<i>S. ssp. IIIb</i>) (1 tila), <i>S. Kedougou</i> (1 tila), <i>S. Bispebjerg</i> (1 tila) ja <i>S. Nuorikkala</i> (1 tila). Yhdellä tilalla todettiin sekä <i>S. Infantis</i> että <i>S. Kedougou</i> . Toisella tiloista, joissa todettiin <i>S. Enteritidis</i> , todettiin myös <i>S. Typhimurium</i> ja toisella myös <i>S. Infantis</i> .
Sika	3 (13)	<i>S. Typhimurium</i> (1 tila), <i>S. Derby</i> (1 tila), <i>S. Montevideo</i> (1 tila)
Siipikarja	6 (9)	<i>S. Enteritidis</i> (1 tila), <i>S. Typhimurium</i> (3 tilaa), <i>S. ssp. IIIb (=diarizonae)</i> (1 tila). <i>S. Infantis</i> (1 tila).
Yhteensä	26 (46)	

Kuva 1. Nautojen, sikojen ja siipikarjan pitopaikoissa todetut salmonellatartunnat 2011-2020.

Siipikarjan pakollinen salmonellavalvonta kattaa broilerien, kalkkunoiden ja munintakanojen kaikki ikäpolvet sekä hautomot. Valvonnan piiriin kuuluvia pitopaikkoja on alle tuhat. Siipikarjan salmonellan viranomaisvalvonnan toteuma vaihteli AVlen raporttien mukaan alueittain seuraavasti: Etelä-Suomi 96 % (48 valvontakäyntiä/suunnitelma 50 valvontakäyntiä), Lounais-Suomi 84 % (409/485 käyntiä), Länsi- ja Sisä-Suomi 91 % (214/236 käyntiä), Itä-Suomi 96 % (27/28 käyntiä), Pohjois-Suomi 94 % (17/18 käyntiä), Lappi 50 % (1/2 käyntiä). Koko maan osalta siipikarjan salmonellan viranomaisvalvonta toteutui osittain (87 % suunnitelmasta, 91 % vuonna 2019 ja 84 % vuonna 2018). Toteuma on samaa suuruusluokkaa edellisiin vuosiin verrattuna.

Siipikarjan pakollisen salmonellavalvonnan kattavuutta erityisesti pienten toimijoiden kohdalla on vaikea arvioida, sillä toimijat eivät ole välttämättä viranomaisen tiedossa, ja jäävät täten valvonnan ja arvioinnin ulkopuolelle. Siipikarjalle ei ole olemassa sellaista rekisteriä,

josta salmonellavalvontaan kuuluvien siipikarjatilojen perusjoukko olisi luotettavasti saatavilla. Aluehallintovirastoissa onkin pidettävä erillistä omaa kirjanpitoa pitopaikoista valvonnan toteutumisen arvioimiseksi. Toteuman arviointia vaikeuttaa myös, se että kunnista ei erinäisistä syistä (sijaiset, kiire, inhimillinen unohdus) johtuen toimiteta kaikkia valvontakäyntien raportteja aluehallintovirastoihin, joten todellinen toteuma on raportoitua suurempi. Koska asiakirjojen tallennus tehdään aluehallintovirastoissa manuaalisesti, voi virhemarginaalia syntyä myös siellä. Salmonellavalvonnan toteutumisprosentti, niiden toimijoiden osalta, joiden tiedetään kuuluvan salmonellavalvontaan, on täten todennäköisesti jonkin verran korkeampi. Valvonnan kattavuuteen vaikuttaa myös se, että jotkut kunnaneläinlääkärit edelleen odottavat pitopaikasta kutsua viralliselle tarkastukselle, vaikka käynti on nykyisen lainsäädännön mukaan kunnaneläinlääkäriin vastuulla.

Valvotuista kohteista 15 raportoitiin esiintyvän vaatimusten vastaisuuksia ja yhteen kohteeseen kohdistettiin hallinnollisia toimia. Tarkastuspöytäkirjojen perusteella tarkastuksissa ei havaittu suuria tai vakavia puutteita yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta. Yleisin huomautettava asia oli, että valvovalle viranomaiselle ei ollut ilmoitettu saapuvia tai saapuneita parvia. Salmonellanäytteiden ottamisessa oli esiintynyt myös jonkin verran (pieniä) viiveitä. Puutteita havaittiin erityisesti pienimuotoisilla toimijoilla. Valvontakäyntien raporteissa havaittuihin puutteisiin reagoitiin neuvonnalla.

Lampaiden ja vuohien scrapieseuranta

Seuranta toteutetaan tutkimalla raatojenkeräilyalueella yli 18 kuukauden ikäiset kuolleet ja lopetetut lampaat ja vuohet scrapien varalta, näytteet otetaan käsittelylaitoksessa Honkajoen alueella. Lisäksi niiden tilojen, jotka sijaitsevat keräilyalueen ulkopuolella ja joissa on vähintään 50 uuhua tai kuttua, tulee lähettää tutkittavaksi vähintään yksi vuoden aikana kuollut tai lopetettu yli 18 kuukauden eläin; vuonna 2020 näytteitä lähetettiin 11 keräilyalueen ulkopuoliselta tilalta (vuonna 2019 näytteitä lähetettiin 25 tilalta). Vuoden 2020 luvut tulevat todennäköisesti vielä muuttumaan, kun kaikki tiedot saadaan koottua. Teurastamoissa otetaan lisäksi näytteet kaikista niistä yli 18 kuukauden ikäisistä lampaista ja vuohista, joissa havaitaan merkkejä näivetyksestä tai hermostollisia oireita tai, jotka on hätäteurastettu. Vuonna 2020 todettiin epätyypillistä scapieta yhdessä lampaiden pitopaikassa, klassista scapieta ei todettu.

Lampaiden ja vuohien maedi-visna ja CAE -terveysvalvonta

Pienten märehitijöiden lentivirus -seuranta (lampaan maedi-visna (MV) ja vuohen CAE) toteutetaan vapaaehtoisen terveysvalvonnan avulla. COVID -19 -epidemiasta johtuen tarkastuskäyntejä rajoitettiin välttämättömiin ja kiireellisiin, ja niihin, joissa riski koronatartunnan leviämiseen arvioitiin olevan pieni. Koska MV/CAEV -tarkastuksilla joudutaan näytteenottotilanteessa melko läheiseen kontaktiin muiden ihmisten kanssa, tarkastuskäyntejä siirrettiin ja voitiin siirtää ilman tilan terveysluokan pudottamista. Tilanearviossa hyödynnettiin paikallista epidemiatilannetta. Eniten terveysvalvontaan kuuluvia toimijoita oli Länsi- ja Sisä-Suomen alueella, 55. Yhteensä koko maassa terveysvalvontaan kuului vuoden lopussa 175 toimijaa, edellisenä vuonna toimijoita oli 213. Ahvenanmaan tiedot puuttuvat. Terveysvalvontakäynnit toteutuivat alueilla vaihtelevasti, 56 – 100 -prosenttisesti, COVID-19 -epidemian vaikutus tarkastuskäynteihin näkyi erityisesti Itä-Suomen aluehallintoviraston alueella. Koko maan osalta maedi-visna -terveysvalvonnan pitopaikkakäynnit toteutuivat paremmin kuin edeltävänä vuonna, 86 -prosenttisesti (78 % vuonna 2019, 77 % vuonna 2018 ja 85 % vuonna 2017). Lampaiden ja vuohien maedi-visna/CAE -näytteitä tutkittiin vuoden 2020 aikana 55 eri tilalta, yhteensä 2787 näytettä (vuonna 2019 72 eri tilalta, yhteensä 3 685 näytettä). Tutkimuksissa ei todettu maedi-visna/CAE-tartuntoja.

Afrikkalainen sikaruton (ASF) seuranta

Afrikkalaista sikarutto on helposti leviävä sikojen kuumetauti, jota ei ole koskaan todettu Suomessa. Vuonna 2007 tauti (genotyyppi II) levisi Georgiaan, todennäköisesti Afrikasta tulleen laivan ruokajätteen mukana. Sen jälkeen ASF on levinnyt mm. Venäjälle, Ukrainaan ja Valko-Venäjälle. Vuonna 2014 tauti levisi Liettuaan, Latviaan, Puolaan ja Viroon. Tämän jälkeen

afrikkalaista sikaruttoa on todettu myös Moldovassa, Tšekissä, Romaniassa, Unkarissa, Bulgariassa, Belgiassa, Serbiassa, Slovakiassa ja Kreikassa. Vuonna 2020 ASF levisi Saksaan. Tšekki vapautui taudista virallisesti 2019 ja Belgia 2020. ASF levisi myös Kiinaan vuonna 2018 ja se on jatkanut leviämistään Kauko-Idässä.

Uhkana on, että tauti leviää Suomeen aiheuttaen mm. vakavia taloudellisia tappioita viennin pysähtymisen ja taudin saneeraamisen takia. Eläintautivalmiutta pidettiin edelleen korkealla tasolla ASF:n varalta niin kaikissa aluehallintovirastoissa kuin Ruokavirastossa.

Koska afrikkalainen sikarutto on levinnyt useissa maissa ihmisen kuljettaman elintarvikkeen välityksellä, Suomessa on tehostettu vuodesta 2018 lähtien erityisesti ASF:n torjuntaan tähtävästä viestintää. Viestinnästä lisää kohdassa 5.1.

Luonnonvaraisia villisikoja on tutkittu maassamme afrikkalaisen sikaruton varalta jo vuodesta 2010. Näytteitä kuolleista tai metsästetyistä villisioista saatiin vuonna 2020 edellisvuotta enemmän, yhteensä 937 näytettä (näistä 23 kuolleena löydettyjä, kolarieläimiä, sairaana lopetettuja tai Luonnonvarakeskuksen pannoittamia ja 914 metsästettyjä villisikoja). Luonnonvarakeskuksen (Luke) tuottaman arvion mukaan kannan keskimääräinen koko on noin 3 426 yksilöä tammikuussa 2021. Suomen Riistakeskukseen puolestaan ilmoitettiin vuonna 2020 1195 metsästetystä villisiasta ja vuonna 2019 863 metsästetystä villisiasta. Kaiken kaikkiaan näytteitä saadaan Ruokavirastoon erittäin korkeasta osuudesta metsästettyjä villisikoja (vuonna 2020 78 %). Ruokavirasto jatkoi palkkioiden maksua villisikänäytteiden lähettämistä ja kuolleista villisioista ilmoittamisesta. Afrikkalaisen sikaruton lisäksi luonnonvaraisten villisikojen näytteet tutkittiin klassisen sikaruton ja Aujeszkyin taudin varalta. Mitään tutkituista taudeista ei todettu.

Yhteistyötä Riistakeskuksen, Luonnonvarakeskuksen ja metsästäjäjärjestöjen kanssa jatkettiin, Ruokavirasto mm. osallistui metsästäjille suunnattuihin tiedotustilaisuuksiin, MMM:n villisikatyöryhmään sekä täydensi metsästäjille suunnattua ohjeistusta ja viestintää. Näyteenottoa ja -lähettämistä varten Ruokavirastosta toimitettiin tarvikkeita metsästyseuroille ja riistanhoitopiireille.

Sikojen ulkonapitokiellon valvonta

Afrikkalaisen sikaruton vastaisena varotoimena, taudin leviämisen ehkäisemiseksi luonnonvaraisten villisikojen ja kotieläinten välillä, on sikojen ulkonapito kielletty maa- ja metsätalousministeriön asetuksella (401/2017). Ulkonapito on sallittua vain, jos sikojen aitaus on asetuksen vaatimusten mukainen ja ulkonapidosta tehdään etukäteen ilmoitus kunnan eläinlääkärille. Sikojen ulkonapitokiellon ohjeistus toimijoille, valvonnan ohjaus ja valvonnan toimeenpano vaativat myös vuonna 2020 resursseja sekä aluehallintovirastoilta että kunnan virkaeläinlääkäreiltä.

Raivotautiseuranta

Raivotautiepäilyihin liittyvien tutkimusten lisäksi raivotautitilannetta seurataan vuosittain luonnonvaraisista eläimistä, erityisesti Itä-Suomen syöttirokotusalueelta pienpedoista otetuilla näytteillä. Raivotaudin varalta tutkittiin yhteensä 527 eläintä (582 eläintä vuonna 2019, 453 vuonna 2018 ja 572 vuonna 2017), joista 429 oli muita luonnonvaraisia eläimiä kuin lepakoita, kotieläimiä tutkittiin 20. Raivotautia ei todettu. Aggressiivisen käytöksen tai hermosto-oireiden vuoksi tutkittiin 11 eläintä (vuonna 2019 23 eläintä ja vuonna 2018 27 eläintä). Laittomasti maahantuotuja eläimiä tutkittiin raivotaudin varalta 8 eläintä (vuonna 2019 58 eläintä ja vuonna 2018 14 eläintä). Raivotaudin varalta tutkittiin lisäksi 78 lepakkoa.

Rokotusalueelta kerättävissä näytteissä jäätiin hieman 360 tutkittavan eläimen tavoitteesta. Kettuja ja supikoiria saatiin näytteeksi 306, joista 292 eläimestä saatiin aivonäyte rabiestutkimukseen, 234:sta verinäyte rokotusten onnistumisen seurantaan ja 288 eläimestä näyte tetrasykliinimääritykseen. Rokotuksen aikaan saamia vasta-aineita todettiin 47 %:lla tutkituista eläimistä. Rokotteissa olevaa merkkiainetta, tetrasykliiniä, todettiin 72 %:lla

leukaluunäytteessä. Näytteiden saamisessa Ruokavirasto on metsästäjien vapaaehtoisuuden varassa. Metsästäjiin on oltu aktiivisesti yhteydessä näytteiden saamiseksi. Syyskuussa levitettiin lentolevityksenä 180 000 pienpedoille tarkoitettua syöttirokotetta itärajalle.

Hirvieläinten näivetystaudin seuranta

Hirvieläinten näivetystauti (*Chronic Wasting Disease, CWD*) löydettiin ensimmäistä kertaa Euroopassa norjalaisista tunturipeuroista vuonna 2016. Taudin levinneisyyden kartoittamiseksi EU:n komissio antoi säädöksen kuudessa EU-maassa toteutettavasta kolmevuotisesta seurantaohjelmasta. Suomessa ensimmäinen hirvieläinten TSE-tapaus todettiin heti seurantaohjelman alettua, helmikuussa 2018 Kuhmosta kuolleena löytyneestä hirvestä. Kyseessä ei ollut tyyppillinen hirvieläimen näivetystauti, CWD, vaan sen epätyypillinen tautimuoto, jota on tavattu vanhoilla hirvillä myös Norjassa ja Ruotsissa. Toinen TSE-positiivinen hirvi ammuttiin hirvijahdin yhteydessä Laukaasta lokakuussa 2020.

CWD-seurantaohjelman tavoitteena oli tutkia Suomesta 100:lta etukäteen valittavalta näytteenottoalueelta yhteensä 3000 näytettä vuosien 2018-2020 aikana. Vuonna 2018 seurantaohjelmaan saatiin valituita sadalta näytteenottoalueelta 562 näytettä. Vuoden 2019 alusta näytteitä alettiin kerätä koko maasta, jotta 3000 kpl näytemäärä olisi mahdollista saavuttaa. Vuonna 2019 saatiin Ruokavirastoon 1107 ja vuonna 2020 1081 näytettä. Vuoden 2020 loppuun mennessä saatiin yhteensä kootuksi 2750 näytettä. Seurannan tavoitetta ei siten täysin saavutettu vuoden 2020 loppuun mennessä ja seurantaa jatketaan vielä vuonna 2021.

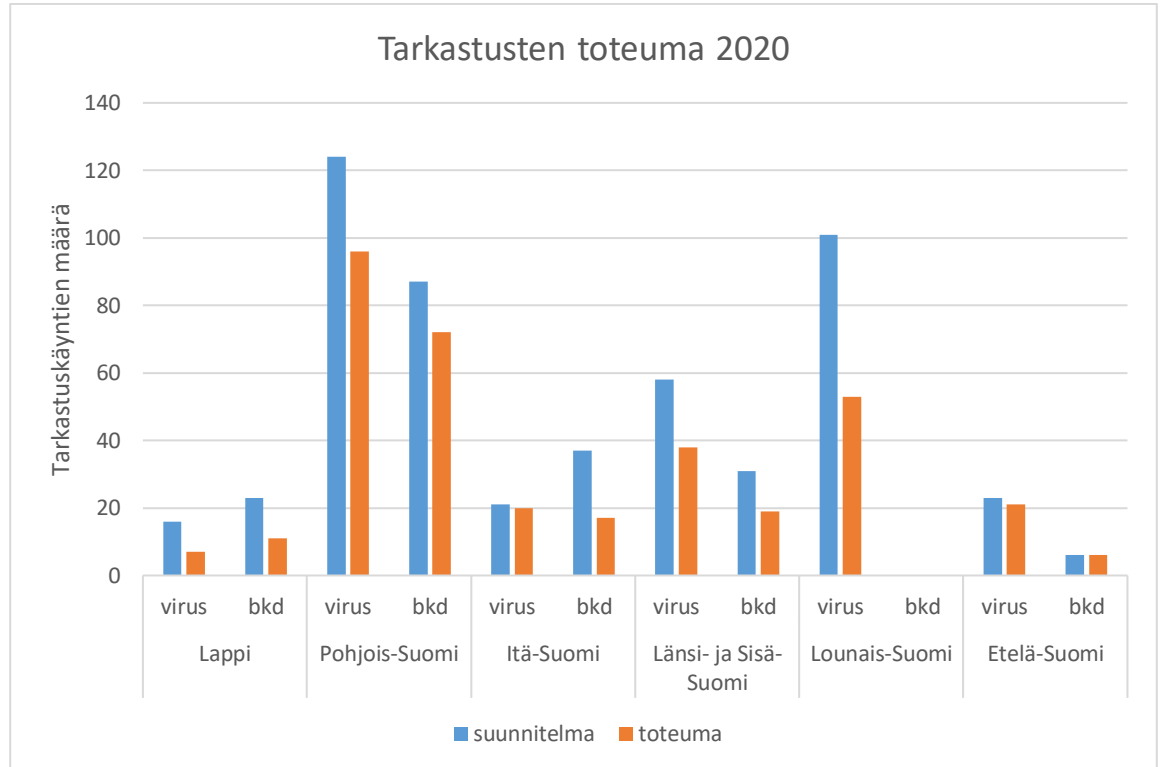
Vesiviljelylaitosten valvonta ja eläintautien seuranta

Vesiviljely-yritykset tai toiminnanharjoittajat, jotka kasvattavat vuodessa yli 2000 kg ruokakalaa tai tuottavat poikasia myytäväksi tai luovutettavaksi toisiin pitopaikoihin tai istutuksiin, tarvitsevat toiminnalleen Ruokaviraston terveyslupan. Luvan saaneita toimijoita valvotaan riskiperusteisesti. Samoissa pitopaikoissa tehdään myös aktiivista, riskiperusteista eläintautien seuranta VHS, IHN, ISA, SVC ja KHV -virustautien osalta koko maassa, IPN- (genoryhmän 5 tartunnat) ja SAV -virustautien varalta sisävesialueella sekä *Gyrodactylus salaris* -loisen varalta Ylä-Lapissa, Jäämereen laskevissa vesistöissä. Lisäksi BKD -taudin esiintymistä valvotaan tarkastuksin ja näytteenotoin vapaaehtoiseen terveystarkastukseen liitetyissä sisävesialueiden pitopaikoissa. Pitopaikkojen tarkastusten ja näytteenottojen lisäksi tutkitaan luonnonvaraisia kaloja silloin kun niitä tai niiden sukusoluja otetaan viljelyyn emokalastoja tai istukaspoikasten tuottamista varten. Kalatauteja tutkitaan myös vientiin ja tuontiin liittyen, ylisiirtojen, sekä tietysti tautiepäilyjen yhteydessä.

Terveyslupan saaneissa vesiviljelypitopaikoissa tehtiin vuonna 2020 235 valvonta ja seuranta-käyntiä (vuonna 2019 201 ja vuonna 2018 251 käyntiä). Tarkastusten toteutumisessa oli suuria alueellisia eroja (Kuva 1). Kokonaisuutena riskiperusteisen valvonta ja seuranta onnistui tyydyttävällä tasolla. Suunnitelluista tarkastuksista tehtiin 69 %. Toteuma laski 10 % edellisvuoteen nähden. Vuonna 2019 toteutui 79 % suunnitelluista tarkastuksista, kun vuonna 2018 toteutui 81 %. Parhaaseen tulokseen pääsi Etelä-Suomen aluehallintovirasto, jonka alueella suunnitelluista 23 tarkastuksesta toteutui 21 (91 %). Lapin alueella toteutui alle puolet (44 %) suunnitelluista tarkastuksista. Oletettavasti valvonnan onnistumiseen vaikuttavat keskeisesti valvontaa tekevien kunnaneläinlääkäreiden resurssit ja myös läänineläinlääkärien ja Ruokaviraston valvonnan ohjaukseen kohdistamat resurssit. Aktiivinen valvontojen toteutumisen seuranta ja kunnaneläinlääkäreiden ja toimijoiden muistuttelu on tärkeää. Vuonna 2020 pandemiatilanne on osaltaan vaikeuttanut tarkastusten tekemistä.

BKD-terveysvalvontaan liittyviä tarkastuskäyntejä tehtiin vuonna 2020 125. Tarkastuksia on mahdollisuuksien mukaan yhdistetty samoille käyntikerroille riskiperusteisen valvonnan ja eläintautien seurannan tarkastusten kanssa. BKD-terveysvalvonta toteutui vuonna 2020 tyydyttävästi; 68 % suunnitelluista tarkastuksista saatiin tehtyä. Alueellinen vaihtelu oli tämänkin

valvonnan osalta suurta (Kuva 1). Etelä-Suomen alueella tehtiin kaikki 6 suunniteltua tarkastusta. Itä-Suomessa ja Lapissa toteutui alle puolet suunnitelman mukaisista tarkastuksista. Vapaehtoisen BKD terveystarkastuksen toteutusvastuu on toimijoilla. Käytännössä valvonnan toteutumista valvotaan kuitenkin myös kunnissa ja aluehallintovirastoissa. Huonosti toteutunut valvonta aiheuttaa lisätyötä viranomaisille terveystarkastuksen päivityksiä pohdittaessa. Pandemiatilanne on vaikuttanut osaltaan myös BKD-terveystarkastuksen toteutumiseen.

Kuva 2. Suunnitellut ja toteutuneet tarkastuskäynnit vesiviljelylaitoksilla aluehallintovirastoitain vuonna 2020. Virus = kalanviljelylaitosten riskiperusteinen valvonta ja eläintautiseuranta, BKD = BKD -taudin terveystarkastus.

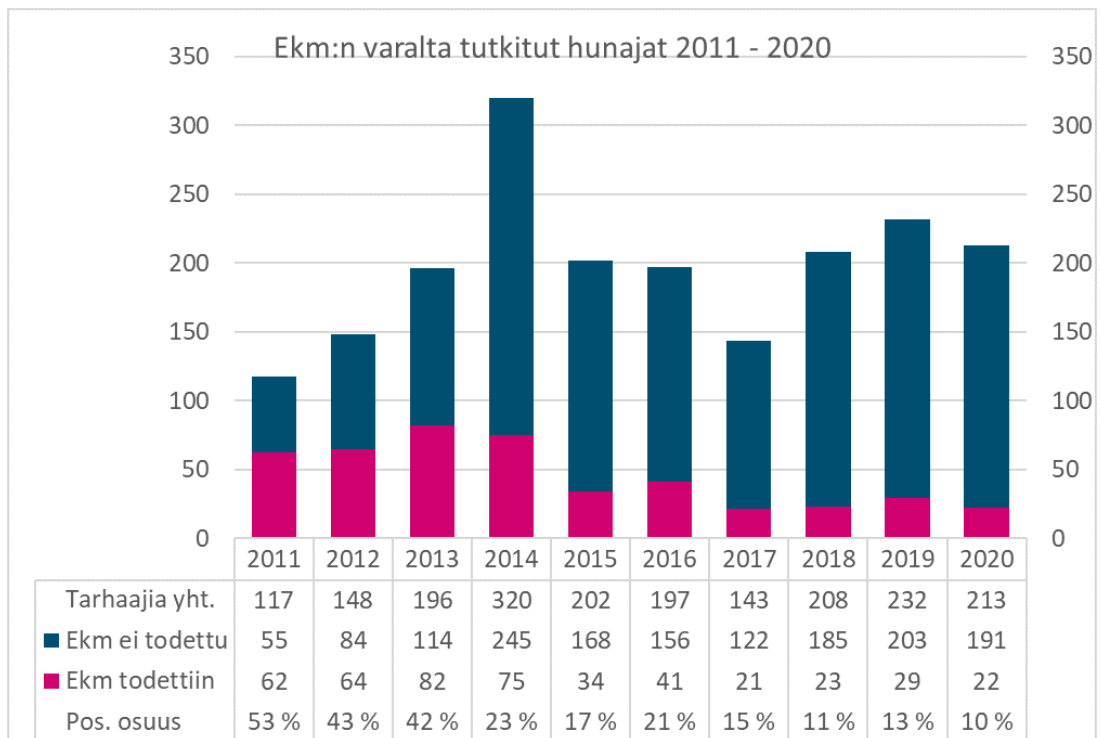
Suomessa todettiin talvella 2017 - 2018 riskiperusteisen seurannan rutiininäytteessä helposti leviäviin eläintauteihin luokiteltua lohikalajien tarttuvaa, vertamuodostavan kudoksen kuoliotausta (*Infectious Haematopoietic Necrosis*, IHN). Tartunta löydettiin kuudesta pitopaikasta: kahdesta ruokakalalaitoksesta Perämereltä, emokalalaitoksesta Tervosta ja kolmesta onkilammikosta (Tervo, Nurmes, Kaavi). Kaikki positiiviseksi todetut pitopaikat saneerattiin viranomaisten toimesta. IHN-tartuntojen vuoksi perustettiin neljä rajoitusvyöhykettä, joista kaksi purettiin vuonna 2019 ja kolmas vuonna 2020. IHN-tartuntapitopaikkojen ympärille perustettiin kesällä 2018 maa- ja metsätalousministeriön asetuksella myös IHN -taudin seuranta-alueet, joilla toteutetaan IHN-vapaan aseman palauttamiseen tähtäävää, kaksivuotista seurantaohjelmaa. Ohjelmassa mukana olevat pitopaikat tarkastetaan kaksi kertaa vuodessa ja kullakin tarkastuksella otetaan näytteet.

Ahvenanmaalla on ollut lohikalajien VHS -taudin rajoitusalue 2000-luvun alusta lähtien siellä todettujen VHS -tartuntojen vuoksi. VHS -virusta on löydetty Ahvenanmaalta edellisen kerran vuonna 2012. Virallinen taudin hävitysohjelma hyväksyttiin vuonna 2014 ja taudin hävittämistoimet saatiin läpivietyä alkuvuodesta 2020. VHS -vapautteen tähtävä, kaksivuotinen seurantaohjelma alkoi vuonna 2020 ja jatkuu kahden vuoden ajan. Ohjelmassa mukana olevat pitopaikat tarkastetaan kaksi kertaa vuodessa ja kullakin tarkastuksella otetaan näytteet.

Mehiläistautien seuranta

Mehiläistautien osalta esikotelomätää (*Paenibacillus larvae*) seurataan passiivisella seurannalla tarhaajien lähettämien omavalvontanäytteiden perusteella. Esikotelomätää on paljon erityisesti Länsi- ja Etelä-Suomessa. Ahvenanmaalla on riskiperusteinen seurantaohjelma *Varroa destructor* -punkista vapaan aseman säilyttämiseksi.

Vuonna 2020 esikotelomätätutkimukseen lähetettiin 2101 hunajanäytettä 213 tarhaajalta. Tutkittavaksi lähetettyjen näytteiden määrä vaihtelee vuosittain (Kuva 2). Vuoden 2020 näytteistä 7 %:ssa (tarhaajista 10 %) todettiin P. larvae. Kliinistä esikotelomätää ei todettu lainkaan. Aiempiin vuosiin verrattuna positiivisten näytteiden osuus on pysynyt matalana. Näytteistä on vuosina 2011 - 2020 ollut positiivisia 5 - 29 %.

Kuva 3. Ruokavirastossa tutkitut mehiläisten esikotelomätänäytteet v. 2011-2020. Esikotelomädän seuranta on passiivista ja perustuu tarhaajien omavalvontaan. Ekm=esikotelomätä.

Varroa destructor -punkkia tutkittiin Ahvenanmaalla vuonna 2020 189 pesästä negatiivisin tuloksin vapaan aseman säilyttämisen tueksi. Manner-Suomessa punkkia esiintyy runsaasti, mutta näytteitä ei yleensä tutkita laboratoriossa.

Turkiseläinten SARS-CoV-2- seuranta

SARS-CoV-2 -tartunnan on todettu tarttuvan myös joihinkin eläimiin, ja turkiseläimistä minkit, supikoirat ja soopelit ovat tartunnalle herkkiä. Marraskuussa 2020 toteutettiin minkkitarhoilla kartoitus Suomen turkistarhojen koronavirustartuntatilanteen selvittämiseksi. Näytteenottoon valittiin yhteensä 30 minkkitarhaa kymmenen kunnan alueella Kalajoella, Kauhavalla, Kaustisella, Kokkolassa, Korsnäsissä, Mustasaarella, Närpiössä, Pedersöressä, Uusikaarlepyyssä ja Võyrissä. Alueiden valinnassa huomioitiin alueellinen ihmisten koronaepidemian tilanne ja minkkien tuotantomäärät. Pandemian aiheuttanutta koronavirusta (SARS-CoV-2) ei kartoituksessa todettu.

Joulukuussa 2020 seuranta laajeni koskemaan kaikkia turkistarhoja, jotka kasvattavat minkkejä tai muita näätäeläimiä. Alkuvuoden 2021 aikana seuranta aloitettiin myös suomensupeja kasvattavilla turkistarhoilla.

Keinollisen lisäämisen valvonta

Eläinten keinolliseen lisäämiseen liittyviä valvontakäyntejä tehtiin 27 EU-hyväksytyjen keinosiemennysasemien, -varastojen, alkionkeräys- ja tuotantoryhmien osalta. Näistä jäi puuttumaan yksi valvontakäynti suunniteltuihin valvontakäynteihin verrattuna. Vain kotimaan käyttöön hyväksytyjen osalta suunniteltuja valvontakäyntejä oli 8 ja toteutuneita tarkastuskäyntejä oli 5.

2.3 Eläinrokotteiden laadunvalvonta

Ruokavirasto toimii Suomessa eläinrokotteiden virallisena laadunvalvontalaboratoriona (OMCL, Official Medicines Control Laboratory). Ruokavirasto tarkistaa kaikkien maahantuotujen rokote-erien analyysidokumentaatiot ja vapauttaa kaikki Suomessa eläimille käyttävät rokote-erät myyntiin. Rokote-eriä tutkitaan satunnaisesti tai epäiltäessä esimerkiksi rokotteen turvallisuutta, tehoa tai laatua. Jos jokin toinen OMCL on jo sertifioinut rokote-erän, Suomi tunnustaa sertifioinnin. Muussa tapauksessa Ruokavirastolta pyydetään sertifiointia (ns. OBPR-menettely, Official Batch Protocol Review).

Vuonna 2020 Ruokavirastossa vapautettiin yhteensä 394 eläinrokote-erää, joista 136 rokote-erää sertifioitiin, 211 muussa OMCL:ssä tehtyä sertifikaattia tunnustettiin ja 47 erää vapautettiin kansallisesti. Kansallisesti on vapautettu erityisluvallisia valmisteita tai muita erityistapauksia.

Ruokavirasto tutki yhteensä 18 markkinoilla olevaa rokote-erää: 16 nautarokote-erää ja 2 rabiessyöttirokote-erää. Siipikarjarokotteita ei tutkittu vuonna 2020. Kaikki tutkitut rokote-erät täyttivät vaatimukset.

2.4 Laboratoriot

Ruokavirasto toimii vastustettavien eläintautilien kansallisena vertailulaboratoriona. Vastustettavia eläintauteja saadaan lisäksi tutkia Ruokaviraston siihen tarkoitukseen hyväksymässä laboratoriossa. Ilmoitettavia eläintauteja tutkivan laboratorion toiminnasta on tehtävä ennakolta ilmoitus Ruokavirastoon.

Ruokavirasto on hyväksynyt yhteensä 21 vastustettavia eläintauteja tutkivaa laboratoriota. Näistä valtaosa tutki vuonna 2020 tuotantoeläinten salmonellatartuntoja. Lisäksi kahdessa laboratoriossa tutkittiin mm. filovirusta, korkea- ja matalapatogeenista lintuinfluenssaa, Newcastlel tautia sekä Rift Valley -kuumetta. Ilmoitettavia eläintauteja tutkivia laboratoriota oli Ruokaviraston lisäksi 27 ja näissä oli valmius tutkia näytteitä yhteensä yli 40 eri ilmoitettavan eläintaudin varalta.

Laboratorioiden tulee toimittaa Ruokavirastoon vuosittain tiedot vastustettavien ja ilmoitettavien eläintautilien varalta tutkimiensa näytteiden määrästä ja tutkimustuloksista. Ilmoitettavia eläintauteja tutkivista laboratorioista 22 laboratoriota (81 %) teki ilmoituksen Ruokavirastoon tutkimistaan näytteistä. Kaikki vastustettavaa salmonellaa ja muita vastustettavia eläintauteja tutkivat laboratoriot tekivät ilmoituksen Ruokavirastoon vuonna 2020 tutkimistaan näytteistä.

3 TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS

Toimijoiden lainkuuliaisuutta mitataan pakolliseen tai vapaaehtoiseen terveystarkkailuun liittyvillä virkaeläinlääkärien käynneillä tehtyjen havaintojen kautta. Lisäksi eläintautiepäilyjen ja todettujen eläintautitapausten selvitystyöhön liittyy toimijan lainkuuliaisuuden arviointi.

3.1 *Todetut puutteet ja niiden yleisyys*

Eläinten terveyden ohjauksen ja valvonnan raportoitiin toteutuneen pääsääntöisesti suunnitelman mukaan. Ahvenanmaan tietoja oli kuitenkin vain rajatusti saatavilla.

Eläintautiepäilyihin liittyvässä eläinlääkärien toiminnassa ei ole havaittu puutteita, ja tautiepäilyjen ja –tapauksen hoitaminen oli tehokasta. Nopea ja tehokas toiminta edesauttaa merkittävästi hyvän eläintautitilanteen säilymistä.

Täydentävien ehtojen mukaisessa tarkastuksessa tai muussa valvonnassa ei havaittu toimijoiden laiminlyöntejä eläintautien ilmoittamisessa. Pääsääntöisesti terveysvalvontaan liittyvä viranomaisvalvonta toteutui kohtalaisen hyvin, vaikka koronapandemia ja resurssien vähyyys vaikeuttivat tarkastusten toteuttamista joillakin alueilla.

3.2 *Puutteiden analyysi*

Säännöstenvastaisuudet olivat yksittäisiä eivätkä vaarantaneet Suomen hyvää eläintautitilannetta tai aiheuttaneet merkittävästi vaaraa ihmisille. Säännöstenvastaiset eläinten EU:n sisämarkkinasiirrot ja maahantuonnit muodostavat kuitenkin riskin Suomen eläintautitilanteen säilymiselle. Niissä havaitut puutteet koskivat lähinnä lemmikkieläimiä ja hevosia. Eläinten maahantuonnin valvonta on esitetty sisämarkkinakaupan ja eläinlääkinnällisen raja- valvonnan raporteissa.

Niillä alueilla, joissa eläinten terveyden valvonta ei toteutunut täysin suunnitelman mukaisesti, oli yleisimmin syynä resurssivaje tai koronapandemian leviämisen ehkäisemiseksi annetut ohjeet vain välttämättömien valvontakäyntien toteuttamisesta. Eläinten terveyden valvonta pystyttiin tästä huolimatta hoitamaan varsin hyvin, ja vaje realisoitui pääsääntöisesti muilla valvonta-alueilla. Aluehallintoviraston suora ohjaus on osoittanut parantavan terveysvalvonnan ja kuukausi-ilmoittamisen toteutumista.

Puutteiden esiintyminen

Puutteita esiintyi aiempien vuosien tapaan yksittäisinä, eikä niiden määrässä ole havaittu merkittäviä muutoksia. Puutteita esiintyi jokaisen AVIn alueella. Esimerkkinä toimijan laiminlyönti ilmoittaa saapunut siipikarjaparvi valvovalle eläinlääkärille tai puutteet omavalvontasuunnitelmassa.

Eläintautiepäilyihin ja -tapauksiin liittyvien rikkomusten pienen määrän selittää osaltaan tältä osin kohtalaisen selkeä ja suoraviivainen lainsäädäntö sekä osaltaan tehokas valvonta eläintautitapauksissa. Eläintautien esiintymisen aiheuttamat tappiot vaikuttavat yleensä myös suoraan tuottajien toimeentuloon, joten tuottajilla on hyvä oma motivaatio noudattaa lainsäädäntöä. Suomen yleisesti hyvä eläintautitilanne toisaalta vähentää tautipainetta tuotantotiloilla, mutta toisaalta voi saada toimijat aliarvioimaan puutteisiin liittyviä riskejä.

Puutteista aiheutuvat riskit

Säännöstenvastaisuuksista ei aiheutunut vaaraa ihmisten tai eläinten terveydelle, sillä kyseessä olivat lähinnä yksittäiseen yhteen tilaan tai toimijaan liittyvät vähäiset puutteet ja esimerkiksi siipikarjan salmonellavalvonnan toteuman raportoinnissa puutteita vaikutti esiintyvän eniten pienimuotoisilla toimijoilla. Havaittujen eläintautitapausten ei todettu johtuneen tuotantotiloilla tapahtuneista säännöstenvastaisuuksista. Eläintautiepäilyt ja tapaukset hoidettiin tehokkaasti, mikä osaltaan esti eläintauteihin liittyvien riskien toteutumisen.

Puutteiden syyt

Havaittujen säännöstenvastaisuuksien arvioitiin johtuvan yleisimmin yksittäisten toimijoiden tietämättömyydestä ja ammattitaidon puutteesta, sillä puutteita havaittiin erityisesti pieni-muotoisilla toimijoilla. Toimijoita koskevan lainsäädännön todettiin kokonaisuudessaan muuttuneen mutkikkaammiksi ja osin vaikeasti tulkittavaksi. Toimijoihin todettiin kohdistuvan ennistä enemmän lainsäädännön velvoitteita, mikä lisää todennäköisyyttä, että joitakin vaatimuksia ei muisteta, ymmärretä tai muusta syystä rikotaan.

4 AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE

Aluehallintovirastoista tehtiin arviointi- ja ohjauskäyntejä valvontayksiköihin yhteensä kuusi. Ruokavirastosta ei tehty eläinten terveyden valvonnan arviointi- ja ohjauskäyntejä.

5 ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET

5.1 Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen

Ruokavirasto järjesti aluehallintovirastojen läänineläinlääkäreille kohdistettua koulutusta kahtena päivänä vuoden aikana, koulutuksissa käsiteltiin mm. ajankohtaisia eläintautiasioita sekä valmistauduttiin uuteen eläintautilainsäädäntöön. Ruokavirasto järjesti myös vuosittaiset koulutukset; Valmiuspäivän valmiuseläinlääkäreiden kouluttamiseksi sekä Ajankohtaista eläintaudeista ja eläinten lääkitsemisestä – teemapäivän kaikkien eläinlääkäreiden kouluttamiseksi eläintautitilannetta ja eläintautien seuranta ja valvontaa koskevien vaatimusten tuntemuksen varmistamiseksi. Eläinlääketieteen opiskelijoita 5. ja 6. vuosikurssilla koulutettiin eläintautilainsäädännön ja eläintautivalvonnan tuntemuksen varmistamiseksi. Lisäksi Ruokaviraston asiantuntijat osallistuivat muiden tahojen järjestämiin koulutuksiin mm. tuottajien ja metsästäjien kouluttamiseksi. Koronapandemian aikana koulutukset järjestettiin ja niihin osallistuttiin etäyhteyksillä.

Uusia ja tarkennettuja ohjeita ja lomakkeita annettiin lainsäädännön toimeenpanon varmistamiseksi, esimerkiksi salmonellan torjunnan tehostamiseksi (salmonellatapausten epidemiologisen selvityksen lomakkeet, ohjeistus näytteenotosta turkiseläinten salmonellatilanteen selvittämiseksi) ja helposti leviävien eläintautien torjumiseksi (mm. ohjeistus näytteiden lähettämiseen liittyen). Vuoden aikana SARS-CoV-2 todettiin tarttuvan joihinkin eläimiin, ja aiheutti tarpeen koota tietoa Ruokaviraston internetsivuille. Lisäksi annettiin useita ohjeita eläinten SARS-CoV-2 epäily- ja seurantanäytteenotosta, sekä ilmoittamisesta.

Lisäksi toimijoiden säädösten tuntemusta pyrittiin varmistamaan muun muassa tuottajakirjeillä, lehtiartikkeleilla, verkkoviestinnällä ja sidosryhmätapaamisilla.

Koulutustarve korostuu erityisesti afrikkalaisen sikaruton (ASF) torjunnassa. Koska ASF:n todennäköinen leviämistapa muissa maissa on useissa tapauksissa ollut ihmisen kuljettama elintarvike, jatkettiin vuonna 2020 taudin torjuntaan tähtävästä viestintää henkilöille, jotka saapuvat maahan. Tietoa tarjotaan Ruokaviraston internetsivuilla ja jaetaan useissa medioissa.

Rajoituksista kertovia informaatiokylttejä on pystytetty Tullin kanssa yhteistyössä Suomen ja Venäjän välisille raja-asemille ja niitä on lisätty Helsingin eri matkustajaliikennesatamiin sekä rahtiliikenteen käyttämään satamaan ja Helsinki-Vantaan lentoasemalle. Itärajan raja-asemille on asennettu lisäksi ruokajäteastioita, joihin matkustajat voivat jättää mukanaan tuomansa laittomat elintarvikkeet. Matkustajien elintarviketuliaistuonnin rajoituksista on tehty esitteitä ja ohjeita, joita jaetaan mm. itärajan yli liikennöiville toimijoille (mm. linja-autoliikenteen yritykset, VR) ja Tullille. Tietoa jaetaan myös maksetun printtimainonnan avulla matkailijoille

suunnatuissa lehdissä (Baltic Guide, Blue Wings) ja bannereilla vastaavissa verkkolehdissä. Tiedottamista tehdään myös Ruokaviraston sosiaalisen median kanavilla (Facebook, Twitter, Instagram). Matkamessuilla 2020 jaettiin tietoa matkailuun liittyvistä afrikkalaisen sikaruton leviämisen riskeistä ja niiden ehkäisystä. Koronapandemian aiheuttaman matkustustauon takia matkustajille suunnattu tiedottaminen ja maksullinen ilmoittelu oli vuonna 2020 kuitenkin suunniteltua vähäisempää. Matkustajien lisäksi elintarvikkeiden sisämarkkinatuonnin rajoituksista ja riskeistä tiedotettiin ammattiliikenteen kuljettajia mm. ammattilehtien ilmoitusten avulla (Rahtarit, Kuljetusyrittäjät -lehdet).

Elintarvikkeiden sisämarkkinatuonnin rajoituksista on ohjeistusta, joka on suunnattu valvojille, toimijoille ja kansalaisille. Läänineläinlääkäreille sekä paikallisille elintarvikevalvojille pidettiin sisämarkkinatuonnin ASF-näkökulmasta koulutusta. Tulli osallistuu matkustajien toisista EU-maista tuomien eläinperäisten elintarvikkeiden valvontaan sisämarkkinarajoilla ja Tullille tehtiin sitä varten valvontaohje.

Koronapandemian seurauksena matkustus väheni ja luonnossa liikkuminen kotimaassa lisääntyi. Tiedottamista suunnattiin siksi aktiivisesti myös luonnossa liikkuville henkilöille teemoilla ”ei eväitä villisioille” ja ”ilmoita kuolleista villisioista”. Tiedottamiseen käytettiin internetsivuja, sosiaalista mediaa, esitteitä, ajankohtaisnostoja ja maksettua printtimainontaa harrastus- ja ammattilehdissä (Suomen Luonto, Latu ja polku, Metsästäjä, Luonnon Varassa) sekä bannereita vastaavissa verkkolehdissä.

Metsästäjille suunnattua ohjeistusta ja viestintää täydennettiin ja päivitettiin. Metsästäjiä kannustettiin lähettämään näytteitä ja ilmoittamaan havainnoistaan sairaista eläimistä.

Afrikkalaisen sikaruton torjuntaan varauduttiin järjestämällä Potti 2020 -valmiusharjoituskokonaisuus (EHO-painopiste 2020), joka koostui kahdeksasta koulutustilaisuudesta ja harjoituksesta, jotka Ruokavirasto järjesti yhdessä aluehallintovirastojen kanssa. Niissä testattiin viranomaisten ja eräiden sidosryhmien toimintavalmiutta tilanteissa, joissa luonnonvaraisessa villisissä olisi todettu afrikkalainen sikarutto ja havaitun taudinpurkauksen ympärille olisi perustettu rajoitusvyöhyke. Harjoituksissa keskityttiin eläintautiviranomaisten ja elinkeinon viestintään sekä viranomaisten ja eri sidosryhmien toimintaan taudinpurkauksen torjunnassa. Tavoitteena oli parantaa eri tahojen yhteistoimintaa ja kehittää varautumista afrikkalaiseen sikaruttoon koko maassa. Harjoituksista laadittiin loppuraportit, joissa olevia suosituksia käytetään valmiussuunnittelussa kaikissa osallistuneissa organisaatioissa, ja suositukset ovat myös muiden tahojen vapaasti hyödynnettävissä.

Aluehallintovirastot kouluttivat kunnaneläinlääkäreitä eläinten terveyteen liittyen yhteensä 13 päivänä. Arviointi- ja ohjauskäyntejä tehtiin valvontayksiköihin yhteensä kuusi. Arviointi- ja ohjauskäynneillä tehtyjä havaintoja hyödynnettiin koulutuksen suuntaamisessa ja sisällössä. Aluehallintovirastot raportoivat pitäneensä yhteensä 33 luentoa toimijoille liittyen eläinten terveyteen.

5.2 Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen

Aluehallintovirastot pyrkivät varmistamaan korjaavien toimenpiteiden toteutumisen neuvomalla ja ohjaamalla kunnallisia valvontaviranomaisia puhelimitse, sähköpostein ja ohjauskirjein. Kunnan valvontaviranomaiset ovat antaneet toimijoille kirjallisia huomautuksia, esim. jos ovat havainneet laiminlyöntejä siipikarjan salmonellavalvonnan parvi-ilmoitusten tekemisissä. Toimijoiden korjaavien toimenpiteiden varmistaminen perustuu valvontaviranomaisen antaman päätöksen noudattamisen valvontaan esimerkiksi uusintatarkastuksin. Kunnan- tai läänineläinlääkäri on tehnyt vakavista tai toistuvista säädösten rikkomisista tutkintapyynnön poliisille.

5.3 *Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet*

Ruokaviraston ja aluehallintovirastojen järjestämässä koulutuksissa käsiteltiin ajankohtaisia ja toimenpiteitä vaativia eläintautien vastustamiseen liittyviä kysymyksiä sekä eläintautilainsäädännön toimeenpanoa.

6 VALVONNAN RESURSSIT

Aluehallintovirastot raportoivat käytössä olevat resurssit yhteisesti kaiken eläinten terveyden valvonnan osalta. Lukuihin sisältyy siten esimerkiksi sisämarkkinasiirtojen valvontaa ja sen ohjausta, mahdollisesti osittain sivutuotevalvontaa sekä osittain eläinlääkintähuollon valvontaa ja valvonnan ohjausta tekevien henkilöiden työpanosta varsinaisen eläinten terveyden valvonnan lisäksi.

Eläinten terveyden valvontaan v. 2020 käytetyt resurssit olivat 15,89 htv. Edellisenä vuonna luku oli hieman suurempi, 16,99.

Valtuutettuja mehiläistautitarkastajia käytettiin selvästi enemmän kuin edellisvuonna. Vuonna 2020 käytettiin neljää valtuutettua tarkastajaa, joka tekivät tarkastuksia 12 tarhaajan 180 pitopaikassa.

Ruokaviraston Eläinten terveys ja lääkitseminen -yksikköön vuonna 2019 saatuja kahta määräraikaista virkaa afrikkalaisen sikaruton vastustuksen tehostamiseen jatkettiin vuonna 2020. Lisäksi vuonna 2020 yksikköön saatiin määräaikaisena virkana ylitarkastajan virka, resurssi kohdistettiin afrikkalaisen sikaruton valmiusharjoitusten koordinointiin.

7 MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN VALVONTAAN

Vuonna 2021 voimaan tulevan EU:n eläintautiasetuksen, sen alaisten säädösten sekä uuden kansallisen eläintautilainsäädännön toimeenpanon aloittaminen tulee työllistämään valvontasektoria runsaasti lähivuosina. Eläintautiuhkiin varautuminen erityisesti turkistuotantoon kasvatettavien minkkien, supikoirien ja soopeleiden SARS-CoV-2- tartunnan, afrikkalaisen sikaruton ja lintuinfluenssan, mutta myös muiden helposti leviävien eläintautien osalta tulee työllistämään valvontasektoria jatkossakin. Varautumista jatketaan muun muassa vuoden 2020 valmiusharjoitusten havaintojen ja suositusten pohjalta, sekä jatkamalla tehostettua viestintää. Riskiperusteisuutta erityisesti eläintautiseurannan kohdentamisessa ja valvonnan painopisteiden valinnassa on edelleen kehitettävä ottaen huomioon tilakoon kasvu, ketjuuntunut tuotanto usealla sektorilla sekä muut tekijät, kuten ilmaston lämpenemisen aiheuttamat uhat.

Tarvittava eläintautitapausten ja epidemian hallinnan tietojärjestelmän (ELTE) kehittäminen etenee, järjestelmä tulee muuttamaan eläintauteihin liittyviä raportointi- ja tiedonhallintakäytäntöjä ja parantaa saatavilla olevan tiedon laatua. ELTE:n pilotointi (koekäyttö) käynnistyy alkuvuonna 2021 ja aktiivinen kehittäminen jatkuu ainakin vuoden 2021, kun uusiksi käyttäjiksi liittyvät mm. valmiuseläinlääkärit ja kunnaneläinlääkärit. Tämän jälkeen järjestelmä siirtyy laajentavaan ylläpitoon.